

“רות נקנית...” מגילת רות ופרק א' במסכת קידושין

ראשי פרקים

- א. פתיחת מסכת קידושין
- ב. קניין אישה בתנ"ך
- ג. יחסי רות ובוועז במגילת רות
  - ג.1. פרק ב'
  - ג.2. פרק ג'
  - ג.3. פרק ד'
- ד. יישוב הפער על ידי המפרשים
- ה. מבנה הסיפור במגילה
- ו. מהמגילה למשנה
- ז. סיכום

א. פתיחת מסכת קידושין

מסכת 'קידושין' – שעניינה יצירת הקשר בין איש ואישה - נפתחת בצורה מפתיעה. הפרק הפותח את המסכת, בשונה משלושת הפרקים האחרים, עוסק בנושאים כלליים שאינם קשורים במישורין לקידושין. מקריאת הפרק ניתן לראות כי הוא מורכב משני חלקים עיקריים: החלק הראשון עוסק בקניינים השונים של האדם, והחלק השני במצוות. אנו נתייחס רק לחלק הראשון. נביא אותו בקיצור, בכותרות:

האשה נקנית [...] היבמה נקנית [...] עבד עברי נקנה [...] אמה העבריה
שנקנית [...] הנרצע נקנה [...] עבד כנעני נקנה [...] בהמה גסה נקנית [...]
והדקה [...] נכסים שיש להם אחריות נקנין [...] ושאינן להם אחריות [...]
קידושין א, א-ו

פתיחת המסכת בסקירת קנייניו השונים של האדם מעוררת מספר שאלות. מדוע רבי בחר לעסוק בנושא הרחב של הקניינים דווקא במסכת קידושין, ואף פתח בו? מהי המשמעות של הצבת הקשר בין איש ואישה לצד רכוש האדם, ברשימה אחת? מדוע רבי ביטא את הקשר בין איש ואישה בלשון 'קניין'? שאלות אלו, בווריאציות שונות, היוו חלק מהשאלות שהעסיקו את לומדי המשנה בדורות האחרונים.¹ אנו נלך בדרכם ונסה להציע כיוון נוסף.

1. משה הרשקוביץ, "מאמר מבוא למסכת קידושין ולסוגיות הקניינים", תורת ארץ ישראל - הוראת התלמוד במשנת הראי"ה, עמ' 131-170; נעם סמט, "והחוסה בי ינחל ארץ - עיונים במבנהו של הפרק הראשון במשנת קידושין", נטועים טו, עמ' 9-24; נתנאל לדברג, "האישה נקנית בשלוש דרכים - שאלת עריכתו ועיצובן של המשניות בפרק הראשון של מסכת קידושין", שם, עמ' 25-42; אברהם וולפיש, "חקר עריכתו של פרק א' במשנת קידושין - מאין ולאן?", שם, עמ' 43-78; נעם זהר, "אנשים ונשים - בין קניין אישי לדירוג דתי", בסדר היצירה של ספרות חז"ל, עמ' 32-32.

ב. קניין אישה בתנ"ך

נתחיל את דרכנו בתנ"ך, בניסיון למצוא פסוקים עליהם המשנה מתבססת. המשנה פותחת במילים 'האשה נקנית'. השורש ק.ג.ה מופיע בהקשרים רבים ושונים בתנ"ך, אולם פעם אחת בלבד הוא מתייחס לאישה. ניתן להסתכל על כך גם מהכיוון השני: מתוך כל הפעמים בתנ"ך בהם מתוארים נישואין, פעם אחת בלבד התנ"ך משתמש בלשון קניין. אותו מקום יחידי בו המילים 'קניין' ו'אשה' נפגשות הוא מגילת רות:

וְגַם אֵת רוּת הַמִּצְבִּיָּה אִשְׁתּוֹ מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהִקָּים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ
וְלֹא יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת מֵעַם אֲחִיו וּמִשְׁעַר מְקוֹמוֹ עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם:

רות ד, י

עובדה זו מצביעה על סבירות גבוהה לקיומו של קשר מכוון בין המשנה לפסוק זה בתנ"ך. כדי לבדוק אפשרות זו נעיין בהקשר בו מופיע הפסוק, וננסה לבחון האם מעבר לקשר הלשוני המובהק קיים גם קשר תוכני. במאמר ננסה להוכיח שקשר כזה אכן קיים, ואף ננסה לענות דרכו על השאלות שעלו בנוגע למשמעות האופן בו נפתחה המסכת.

ג. יחסי רות ובוועז במגילת רות

בשלב זה נניח את המשנה, ונלמד את ההקשר בו מופיע הפסוק באופן מנותק ועצמאי - המגילה. בלימוד המגילה נעקוב אחר אופי הקשר בין בוועז לרות. לימוד הפסוקים תוך שימת לב לטיב הקשר, מעלה כי קיים פער עמוק בין האופן בו הוא מצטייר בפרקים ב'-ג', לבין האופן בו הוא מצטייר בפרק ד'.

1.1 פרק ב'

תחילת היכרותם של בוועז ורות מתרחשת בשדה של בוועז. רות, הנערה הענייה, מגיעה לשדה ומתחילה ללקט שיבולים. כאשר בוועז מגיע, הוא מבחין בה ושואל אחד מפועליו הקוצרים עליה. לאחר שהלה מספר לו מי היא, בוועז פונה אליה ומתפתחת שיחה:

וַיֹּאמֶר בְּעֹז אֵל רוּת הַלּוֹא שָׁמַעְתָּ בְּתִי אֵל תְּלִכִי לְלֶקֶט בְּשָׂדֵה אַחֵר [...] הֲלוֹא צְוִיתִי אֶת הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגַעַךְ. וְצָמַת וְהִלְכָתְךָ אֶל הַפְּלִים וְשָׁתִית [...] וְתַפֵּל עַל פְּנֵיךָ וְתִשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה וְתֹאמְרֵי אֵלָיו מִדּוּעַ מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ [...] וַיַּעַן בְּעֹז וַיֹּאמֶר לָהּ הֲגַדְדִּי לִי כֹל אֲשֶׁר עָשִׂית [...] וְתִלְכִי אֵל עַם אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ תְּמוּל שְׁלוֹשׁוֹם: יִשְׁלַם ה' פְּעֻלָּתְךָ וְתִהִי מִשְׁפָּרְתְּךָ שְׁלָמָה מֵעַם ה' אֵל-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו:

רות ב, ח-יב

מאוחר יותר באותו יום, בזמן שהקוצרים יוצאים להפסקת אוכל, בוועז שוב פונה אל רות ומזמין אותה להצטרף לארוחה:

וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֹז לָעֵת הָאֵכָל גְּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן הַלֶּחֶם וְשִׁבַּלְתְּ פִתִּי בַחֲמִץ וְתִשָּׂב מִצַּד הַקּוֹצְרִים וַיִּצְבֹּט לָהּ קְלִי וְתֹאכַל וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּר:

שם, יד

לאחר הארוחה, בוועז מורה לנעריו הקוצרים להתייחס לרות באופן מיוחד:

וּתְקַם לְלֶקֶט וַיֵּצֵא בָּעֵז אֶת נַעֲרָיו לְאֹמֶר גַּם בֵּין הַעֲמֻרִים תִּלְקַט וְלֹא תִכְלִימוּהָ:
וְגַם שֶׁל תִּשְׁלֹו לָהּ מִן הַצְּבָתִים וְעֲזוּבָתָם וְלִקְטָהּ וְלֹא תִגְעְרוּ בָּהּ:

שם, טו

כאשר רות חוזרת הביתה לנעמי, היא מספרת פרט נוסף שנאמר לה על ידי בועז:

[...] אָמַר אֵלַי עִם הַנְּעָרִים אֲשֶׁר לִי תִדְבְּקִין עַד אִם כָּלוּ אֶת כָּל הַקְּצִיר אֲשֶׁר לִי
[...] וְתִדְבְּקִי בְּנַעֲרוֹת בָּעֵז לְלֶקֶט עַד כְּלוֹת קְצִיר הַשָּׂעִרִים וְקְצִיר הַחֲטִיִּם וְתִשָּׁב
אֶת חֲמוּתָהּ:

שם, כא-כג

במשך פרק זמן שיש להניח שארך כמה חודשים,² רות נמצאת בשדה של בועז ומלקטת תבואה. כבר במפגש הראשון ביניהם בועז מביע את הערכתו הרבה כלפי אישיותה ומעשיה, ומברך אותה. בנוסף, הוא עוזר לה תקופה ממושכת מתוך התחשבות ודאגה - מעל פני השטח ומאחורי הקלעים: הוא קורא לה לסעוד איתו ועם הקוצרים, מעניק לה חסות והגנה (פיזית ומילולית) מפניהם, ואף מצווה אותם להפיל בכוונה חלק מהתבואה בשבילה. רות, מצדה, לא מבינה עבור מה היא זוכה ליחס אישי ומועדף שכזה, כפי שניכר מתגובותיה. היא אסירת תודה לבועז על רגישותו והתחשבותו המיוחדת בה.

ג. 2 פרק ג'

לאחר שנגמרת תקופת הקציר, נעמי מדריכה את רות להעביר את הקשר שלה עם בועז 'שלב אחד קדימה':

וַתֹּאמֶר לָהּ נְעָמִי חֲמוּתָהּ בְּתִי הֲלֹא אֶבְקֶשׁ לָךְ מְנוּחַ אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ [...] הֲנִינָה הוּא
זָרָה אֶת גְּרִן הַשָּׂעִרִים הַלַּיְלָה: וְרַחֲצֵתְךָ וְסָבֵתְךָ וְשִׁמְתְךָ שְׂמֵלֹתֶיךָ עָלֶיךָ וַיְרַדְתְּ הַגְּרִן
[...] וּבָאת וּגְלִית מִרְגְּלֹתַי וְשָׁכַבְתְּ [...] וַיֹּאכַל בָּעֵז וַיִּשָּׂת וַיִּיטֵב לְבֹו וַיָּבֵא לְשֹׁכֵב
בְּקֶצֶה הָעֶרְמָה וְתָבֵא בָלֵט וְתַגֵּל מִרְגְּלֹתַי וְתִשָּׁכֵב:

רות ג, א-ז

הפסוקים לא מתארים במפורש איזו התרחשות עומדת על הפרק, אך בהחלט רומזים לה. הטיפוח הגופני, הרחיצה³ והשימוש בפעלים 'גלה' ו'שכב',⁴ מורים על כך שרות אמורה להינשא לבועז בגורן על ידי ביאה. לכאורה, זוהי דרך לגיטימית מבחינה דתית, ועל כך גם מצביע המדרש המתאר את ההתמודדות הקשה הניצבת לפתחו של בועז, כאשר הוא מתעורר משנתו באמצע הלילה:

"וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיִּתְחַרַּד הָאִישׁ וַיִּלְפַּת וַהֲנִינָה אִשָּׁה שָׁכַבְתָּ מִרְגְּלֹתַי: וַיֹּאמֶר מִי
אַתָּה" - אמר לה מה את, רוח או אשה? אמרה לו אשה. אמר לה פנויה או אשת
איש? אמרה לו פנויה. אמר לה טהורה או טמאה? אמרה לו טהורה. אמר ר'
יודן כל אותו הלילה היה יצרו מקטרגו ואומר את פנוי ומבקש אשה, והיא
פנויה ומבקשת איש, עמוד ובעלה ותהי לך לאשה!

2. המדרש מציע דרך לשער את אורך תקופה זו: "אמר ר' שמואל בר נחמן: מתחלת קציר שעורים עד כלות קציר החטים - שלשה חודשים" (רות רבה, ה).

3. האלשיך מסביר את הטיפוח הגופני והרחיצה כטבילה: "וְרַחֲצֵתְךָ - שהוא טבילה" (אלשיך, רות ג, א).

4. המילים "וּגְלִית", "וְשָׁכַבְתְּ" הן בעלות קונוטציה של יחסי אישות; לדוגמה ויקרא כ, יא: "וַיֹּאשִׁי אֶשֶׁר יִשָּׁכֵב אֶת-אִשְׁתּוֹ אֲבִיו עֲרוֹת אֲבִיו גְּלָה מוֹת-יוֹמָתוֹ שְׁנֵיהֶם דְּמִיָּהֶם בָּם".

רות רבה, פרשה ו

בקשתה של רות מבועז "וּפְרִשֶׁתְּ כְנָפֶיךָ עַל אִמְתֶּךָ" (רות ג, ט) משמעותה הצעת נישואין⁵ על ידי ביאה.⁶ אך בועז - רוח אחרת היתה עימו.

וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתֵי הַיְטִבְתָּ חֲסִדֶיךָ הָאֲחֵרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן [...] וְעַתָּה בְּתֵי אֵל תִּירָאִי פֶלֶא אֲשֶׁר תַּאמְרִי אֶעֱשֶׂה לָּךְ [...] וְעַתָּה פִּי אֲמַנְנָם כִּי גִאֵל אֲנֹכִי וְגַם יֵשׁ גִּאֵל קְרוֹב מִמֶּנִּי: לִינִי הִלְיָלָה וְהִיָּה בְּבִקְרָא אִם יִגְאָלְךָ טוֹב יִגְאָל וְאִם לֹא יִחַפֵּץ לְגִאֲלֶךָ וְגִאֲלִיתִיךָ אֲנֹכִי חַי ה' שְׂכָבִי עַד הַבֶּקֶר:

רות ג, י-יג

בועז אינו נענה להצעתה של רות. אולם, הסיבה לכך איננה חוסר רצונו בה. אדרבה, בדבריו ניכר כי ההיפך הוא הנכון: הוא מברך אותה, משבח אותה על החסד שהיא עושה, קורא לה בכינוי החיבה והקרבה "בתי", מרגיע אותה ומבטיח שיעשה לה כל מה שתרצה. נראה מדבריו שהבעיה היחידה היא שיש 'גואל' קרוב ממנו, וכפי שעולה מהקשר הדברים הוא מתייחס אליו כאל מכשול שמונע ממנו לקיים את שהיה רוצה. מסיבה זו, הוא מתחייב שבמידה ואותו 'גואל' לא ירצה להינשא לרות, יעשה זאת הוא בעצמו.

3.3 פרק ד'

אולם, כשמגיע היום ובוועז ניגש לטפל בעניין, מצטיירת תמונה שונה לחלוטין. בפרק ד' רות נדחקת למקום שולי ואגבי. היחס האינטימי ביניהם, כפי שתואר בפרקים ב'-ג', נעלם כלא היה. בשלב הראשון, בועז מדבר עם הגואל על שדה כלשהו שנעמי מכרה פעם (או מוכרת):

וַיֹּאמֶר לְגִאֵל חֲלַקְתָּ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לְאֶלְיָמֶלֶךְ מְכָרָה נְעָמִי הַשִּׁבְיָה מִשָּׂדֶה מוֹאָב: וְאֲנִי אֲמַרְתִּי אֲגַלָּה אֲזַנְךָ לְאִמֵּר קְנֵה נֶגְדְּ הַיְשָׁבִים וְנֶגְדְּ זִקְנֵי עַמִּי אִם תִּגְאָל גִּאֵל וְאִם לֹא יִגְאָל הַגִּידָה לִּי וְאֲדַעַה כִּי אֵין זֹלָתְךָ לְגִאֵל וְאֲנֹכִי אֲחַרְיֶיךָ

רות ד, ג-ד

היינו מצפים שבועז ידבר עם הגואל על רות, בהתאם לדבריו בלילה: "אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וּגִאֲלִיתִיךָ אֲנֹכִי", ובהתאם לכל מה שתואר בפרקים הקודמים. ד"ר יעל ציגלר⁷ עומדת על חריגה זו: "למרבה ההפתעה דבריו הראשונים של בעז אינם מתמקדים בנישואיה של רות. בניגוד לציפיות, בעז מתייחס לדבר שהמגילה כלל לא דיברה עליו עדיין: שדהו של אלימלך".

הצעת השדה עומדת בפני עצמה, ומוצגת לאותו גואל כדבר היחיד. רק אחרי שהגואל מסכים לעסקה, בועז מכניס את רות לתמונה ב'אותיות הקטנות': יחד עם השדה תיקנה גם רות. כידוע, בעקבות תוספת זו הגואל חוזר בו ומוותר על העסקה.

מאחר שהגואל וויתר על זכותו וקדימותו בגאולה, הדבר עובר לידיים של בועז. בועז מממש את זכותו ומבצע את הגאולה. במהלך הטקס, הוא מסביר את הנעשה לנוכחים:

5. כדברי רש"י: "וּפְרִשֶׁתְּ כְנָפֶיךָ - כנף בגדך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין". ביטוי זה מזכיר ביטוי מיחזקאל (טז, ח): "וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאָרָאךָ וְהִנֵּה עַתָּה עַת דְּרִים וְאֶפְרָשׁ עֲלֶיךָ וְאֶכְסֶה עֲרֹנְךָ וְאֶשָּׁבַע לָךְ וְאָבֹא בְּכַרִּית אִתְּךָ נָא אִם ה' א-לוהים וְתִהְיֶי לִי" (רות ג, ט).

6. יש בניסוח בקשה זו גם דברי גערה עדינים של רות בבוועז, שהרי ברוך אותה - "וְיִתְהִי מִשְׁפָּרְתְּךָ שְׁלֵמָה מֵעַם ה' אֵל-הֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו". וכאילו אומרת לו רות - אל תזרוק את האחירות כלפי שמיא, פרוש אתה עלי את כנפך!

7. "מגילת רות: עניין הלכתי", בית המדרש הוירטואלי - ישיבת הר עציון, <http://torah.in/he1/?p=45065>.

וַיֹּאמֶר פְּעוּ לְקַנְיִים וְכָל הָעַם עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם פִּי קַנְיִתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאַלְיִמְלֵךְ
וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לְכַלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִיַּד נְעָמִי: וְגַם אֶת רוּת הַמַּאֲכִיָּה אֲשֶׁת מַחְלוֹן
קַנְיִתִי לִי לְאִשָּׁה [...]

שם, ט-י

בדומה לדבריו הקודמים, בועז חוזר ומציג את רות כקניין משני לקניין המרכזי. יותר מזה: בהצגת הקניין לגואל הוצגו שני דברים עצמאיים, כאשר קניין האחד (השדה) גורר איתו את קניין השני (רות). ואילו כעת הקניין המדובר הוא קניין "כָּל אֲשֶׁר לְאַלְיִמְלֵךְ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לְכַלְיוֹן וּמַחְלוֹן"⁸, ובתוך קניין זה 'מובלעת' גם רות, ומהווה למעשה פריט נוסף מכלל הרכוש של אלימלך ומשפחתו. נדמה כאילו נעלם הרצון של בועז באופן ייחודי ברות, והקשר שתואר ביניהם בפרקים הקודמים נשכח. כעת עיקר עניינו של בועז ממוקד בקניית כל הרכוש השייך לאלימלך ולמשפחתו.

המגמה שזיהינו בדבריו של בועז מחוזקת מכיוון נוסף. מלבד הפיכת רות לפריט מקניין רחב יותר, ההיקשרות אליה נעשית רק כאמצעי למטרה אחרת:

[...] אֶת רוּת הַמַּאֲכִיָּה אֲשֶׁת מַחְלוֹן קַנְיִתִי לִי לְאִשָּׁה לְהִקָּים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחְלָתוֹ
וְלֹא יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת מֵעַם אֲחִיו וּמִשְׁעַר מְקוֹמוֹ

שם, שם

בדבריו מפורש כי מטרת הנישואין עם רות היא הנצחת שמו של בעלה המת, מחלון, בקרב אחיו ומקומו, ולא מימוש הקשר האישי שהיה ביניהם.

בפרקים ב'-ג' לא מוזכר דבר וחצי דבר בנוגע לגאולת השדה של המשפחה או הנצחת שמו של מחלון. קשה מאד להניח שאלו דברים שהעסיקו את בועז. בפרקים הקודמים המגילה מדברת בשפה שונה לגמרי, ומתארת קשר אישי ובלתי אמצעי בין בועז לרות; קשר של הערכה, חיבה וחסד. אם כן, מאיפה הגיעו כל הקניינים המלווים את נישואיהם בפרק ד'?

ד. יישוב הפער על ידי המפרשים

פרשנים וחוקרים שונים השלימו את הפער האמור ביחסי בועז ורות, בין המצטייר בפרקים ב'-ג' לפרק ד', על ידי הוספת פרטים לסיפור.

יש שטענו כי רות או נעמי יזמו את הקישור בין רות לשדה, ויצרו התנייה בין קניית השדה לנישואין עם רות.⁹ אחרים הציעו שלפי החוק שהיה מקובל באותם זמנים, החובה המוטלת על אדם לקנות שדה אחוזה של קרוב משפחתו שנמכר, כוללת גם חובה להינשא לאישה שהיא נצר לאותה משפחה, כמעין הרחבה של מצוות ייבוש.¹⁰

8. בהמשך נעסוק בעצם המעבר משדה בלבד ל"כל אשר לאלימלך וכל אשר לכליון ומחלון".

9. יעקב גיל מציע שנעמי יזמה קישור זה: "נעמי רצתה למכור את השדות של אלימלך ומחלון וכליון לגואל בתנאי שיגאל גם את רות, והקשר שבין גאולת השדה לבין נישואי רות לגואל היה המצאתה של נעמי (מגילת רות - חוקיה ומנהגיה, עמ' 153)". ד"ר יעל ציגלר מציעה, בעקבות פירוש רש"י, שרות היא שיזמה את הקישור: "רש"י: 'חמותי ואני צריכות למכור נחלתנו, ועתה עליך לקנות. קנה גם אותי עמה' [...]. רות היא זו שמקשרת בין האחריות לקניית שדותיה של נעמי עם נישואים עימה ('גאולתה של רות', בית המדרש הוירטואלי - ישיבת הר עציון, <http://torah.in/he1?p=44718>).

10. הרמב"ם בפירושו לתורה מסביר שהייבוש הוא רעיון קדום שהיה קיים עוד לפני מתן תורה. ייבוש זה היה תקף גם למעגלים משפחתיים רחבים (בניגוד לייבוש המופיע בתורה, התקף רק לאחי המת): "והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת [...] כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת [...] וחכמי ישראל הקדמונים מדעתם העניין הנכבד הזה, הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל יורשי הנחלה [...] וקראו אותו גאולה, וזהו ענין בועז וטעם נעמי והשכנות" (רמב"ם בראשית, לח, ח). יש לשים לב כי כדי להגיע למערכת משפטית המחייבת את הנעשה במגילה יש צורך להוסיף חוק נוסף, השוזר את הייבוש (הקדום) עם גאולת הנחלה.

אפשרות נוספת היא שאמנם לא מדובר בחובה המעוגנת בחוק, אך מכיוון שיש במעשה משולב זה מעלה מוסרית - השארת השדה בתוך המשפחה ונישואין עם אלמנת בעליו - בועז והגואל הסכימו לקבל על עצמם לנהוג לפי הנחייה זו, לפני משורת הדין.¹¹

כפי שראינו, נעשתה עבודה פרשנית במטרה להשלים את החוסר הקיים בין פרק ד' לשאר המגילה. מגוון האפשרויות השונות שהוצעו מחזק את טענתנו בנוגע לקפיצה ולמחסור בנתונים בין החלקים. אנו רוצים לתת את הדעת דווקא על עצם קיומה של הקפיצה, ולהניח שהיא נעשתה באופן מכוון. טענתנו היא שהמגילה יוצרת מעבר לא חלק בין שתי תמונות שונות. מעבר זה מדגיש לקורא את השוני הקיים בין שתי התמונות, ומזמין אותו להתבונן על שוני זה. לכן ננסה להתבונן במבט כולל על שתי התמונות הללו, ולהבין מה משמעותה של כל אחת.

ה. מבנה הסיפור במגילה

על פי המסופר במגילה, ניתן לסכם את הקשר של בועז ורות על ידי שלוש כותרות:

- (1) במשך מספר חודשים רות היתה בשדה של בועז, והתקיים ביניהם יחס אישי של חסד והערכה (פרק ב').
- (2) רות ניסתה להינשא לבועז על ידי ביאה חשאית בגורן, אך זו לא התממשה (פרק ג').
- (3) בועז נישא לרות בשילוב קניין שדה ורכוש של משפחתה, באופן פומבי, ובשימת דגש על המשכת המשפחה על ידי הנצחת מחלון (פרק ד').

התבוננות על שלושת החלקים מבחינת תפקידם במבנה הסיפור מראה כי חלק (א) הוא מעין סיפור רקע העומד בפני עצמו, ואילו חלקים (ב) ו(ג) מתחרים על אותה משבצת - הם מתארים שתי דרכים שונות אפשריות ליצירת קשר בין בועז לרות: בחלק (ב) מתוארת דרך להיקשרות הכוללת רק את הקשר עצמו והחיבור שבין בני הזוג, ואילו בחלק (ג) מתוארת היקשרות רחבה המשלבת מעגלים רבים נוספים - קרקע, רכוש והמשכיות המשפחה.¹²

1. מהמגילה למשנה

סיפור המגילה מכריע בין שתי דרכים אלו, לטובת הדרך השנייה. נראה כי הכרעה זו מבוססת גם על ידי המשנה, המציבה את קידושי האישה כפרט בתוך מכלול קנייניו של האדם.

כאשר אדם ניגש ללמוד מה היהדות אומרת על יצירת קשר בין איש ואישה, על ידי לימוד מסכת קידושין, יש דבר שעליו לדעת טרם הכניסה לפרטי ההלכות: קשר עם אישה איננו רק הקשר עצמו, אלא כניסה למערכת חיים שלמה וחדשה.

פתיחתה של מסכת קידושין ברשימת הקניינים מהווה מבוא עקרוני לנושא בו היא עוסקת. סקירת כל קנייני האדם מטמיעה את ההבנה שקשר עם אישה הוא קומתו הראשונה של בניין גבוה החובק את כל מעגלי חייו של האדם. משמעות הדבר היא שמרגע נישואיהם, האיש והאישה מתחילים לבנות את 'ממלכתם הקטנה' - בקרקע משותפת, עם נכסים ומטלטלין משלהם, עבדים ושפחות, צאן ובקר (ובימינו: עבודה וחשבון בנק).

בטענה זו אנו מניחים כי קנייניו של האדם - כל השייך לו עלי אדמות - מבטאים את מכלול חייו. לאור זאת, כדי לבטא את הדרישה שקשר בין איש לאישה יהיה מחובר למעגלי החיים כולם, יש להזכיר אותו לצד הקניינים כולם.

ייתכן שהיה ניתן לבטא רעיון זה בדרכים נוספות. אולם, נדמה שרבי התבסס על הקשבה רגישה ומדויקת לכתוב במגילה, וזו הביאה אותו לבחור בדרך זו.

כאשר בועז מתייחס לשדה אותו הוא קונה, הוא משתמש בשתי הגדרות שונות. מתוך שלוש התייחסויות לשדה, בשתיים הראשונות בועז מכנה את השדה בשמו - 'שדה': **וַיֹּאמֶר לְגֵאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאִחִינוּ לְאֵלִימֶלֶךְ**

11. הרב יונתן גרוסמן: "דין התורה הבסיסי הינו רק המצע, שעל גביו באים המוסר והיושר אשר מחייבים חיבור בין גאולת הנחלה ובין הקמת שם המת על נחלתו" (פרק ד' - שם וגאולה, שיעורים במגילת רות, בית המדרש הוירטואלי - ישיבת הר עציון).

12. יש להעמיד ציר זה גם על ציר נוסף: הנישואין הנעשים באופן פרטי מתרחשים בסתר, והנישואין המשלבים מעגלים נוספים מתרחשים בפומבי.

(רות ד, ג), "וַיֹּאמֶר בְּעֵז פְּיֹם קְנוֹתָךְ הַשְּׂדֵה מִיַּד נַעֲמִי" (שם, ה). אולם בהתייחסות השלישית חלה חריגה משונה: "עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם פִּי קְנִיתִי אֶת פֶּלֶא אֲשֶׁר לְאַלְיִמְלֵךְ וְאֶת פֶּלֶא אֲשֶׁר לְכַלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִיַּד נַעֲמִי" (שם, ט). כפי שהוצג עד כה, רות נקנית יחד עם השדה. אם כן, כדי לתאר את תהליך הקניין היה ראוי שבוטאו יאמר: "עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם פִּי קְנִיתִי אֶת הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר לְאַלְיִמְלֵךְ [...]".¹³ במקום זאת, בוטאו מציין כי הוא קונה 'אֶת פֶּלֶא אֲשֶׁר לְאַלְיִמְלֵךְ'. חריגה זו בתיאור השדה מעוררת מחשבה: אם הדבר שנקנה יחד עם רות הוא השדה, מדוע בוטאו מדבר על כל הקניינים? נדמה כי הכתוב עצמו רומז לקישור בין מכלול קנייני האדם לבין ההיקשרות לאישה. מגמה זו הורחבה במשנה, והגיעה לכלל מיצוי בהצבת האישה עם קנייני האדם, ופירוט כל סוגי הקניינים הקיימים.

2. סיכום

פתיחת מסכת קידושין במילים 'האישה נקנית' מעוררת אי נוחות מסוימת בקרב הלומדים. במאמר הצענו להתחקות אחר שורשיו של ביטוי זה בתנ"ך. המקום היחיד בתנ"ך בו צירוף זה מופיע הוא במגילת רות, דבר המצביע על סבירות גבוהה לקשר מכוון. לימוד הפסוק בהקשרו העלה כי הוא מצוי בתוך מרחב המציג שני אופני היקשרות שונים לחלוטין בין בוטאו לרות. דרך אחת המוצגת להיקשרות בין האיש לאישה היא על ידי קיומו של החיבור ביניהם בלבד, ואילו הדרך השנייה כוללת היקשרות רחבה יותר, הנוגעת ברבדים נוספים בחיים - קרקע, קניינים, המשכיות משפחתית, ונעשית באופן פומבי. הפסוק איתו המשנה 'מתכתבת' לפי הצעתנו, מצוי בתוך הגישה השנייה, ומצביע בחריגתו הלשונית על דרך אפשרית לייצוג מגמתה של גישה זו: קישור הנישואין לכלל קנייניו של האדם. ניתן לתפוס את קנייני האדם כמייצגים את מכלול חייו בעולם, ואת הקישור לכלל המעגלים הנוגעים אליו.¹³ הצבת האישה יחד עם כל אלה מצביעה על תפיסה עמוקה כי קשר לאישה צריך להיות שזור בכל חייו של האדם, ולהוות את תחילת בניית 'ממלכתם' המשותפת. מלבד הצבעה על פסוקים המלמדים עניין זה, המשנה בעצמה משקפת על ידי עריכתה את אותו רעיון. הרחבת נושא הקניינים על ידי סקירת כל סוגי הקניינים של האדם, וביניהם האישה, מבטאת את העיקרון שהקשר צריך להיות חלק ממערכת כוללת, ולא להסתכם בעצם קיומו של הקשר בלבד. בפתיחת המאמר הצבנו את השאלה: מדוע רבי פתח את מסכת קידושין בסקירת כל סוגי הקניינים של האדם, והציב את האישה יחד איתם. לאור מסקנתנו, מטרתו היתה ללמד על משמעותם של הנישואין דווקא בהיותם תחילת בניית עולם שלם משותף. רבי, כביכול, מקדים ואומר לבא בשערי הקידושין: לפני שנצלול להלכות ולפרטי הדינים, עליך להבין מהי משמעות המציאות אליה אתה נכנס.¹⁴

13. תפיסה זו מושתתת הן על סברא, והן על זיהוי המגמה העולה מן הפסוקים. בהסתכלות לאחור, תהליך החשיבה דרכו הגעתי לרעיון זה התבסס על ההנחה בדבר קיומו של קשר בין הפסוקים למשנה. בעקבות זאת חיפשתי באיזה אופן המגמה המיוצגת בפסוקים באה לידי ביטוי מתומצת באותו פסוק ספציפי אליו המשנה מפנה ("קניתי את כל אשר [...]"), ובהרחבה שלו על ידי המשנה (סקירת כל הקניינים).

14. הקדמה זו, לצערנו, רלוונטית מאד גם בימינו. קשרים רבים מתקיימים בין בני זוג באופן מזדמן ולא ממוסד, ללא שזירת הקשר בכל החיים. התנהלותה של החברה הדתית בכללותה בהקשר זה מציגה עולם שונה מהותית, בהיותה מתייחסת לקשר (במובנו המלא) אך ורק כחלק ממכלול החיים של הזוג, ולא באופן מנותק. דברינו נאמרים במישור המשמעות הרוחנית, ללא התייחסות לבעיות ההלכתיות הקיימות בדבר.